

torpediner [DORT.], cal evitar els castellanismes *torpeder*, *torpedejar*.

D'una variant vocàlica d'igual família que *torpēre* ve el ll. *tūrpis* 'vergonyós'; mot no acceptat (o molt rarament, *turpe*) pel català; sí, però, els seus derivats *turpíssim* (mal escrit *torpíssim* Belv.; en una hagiografia de c. al S. xvii, *DAG.*), i *turpitud* 'cosa avergonyidora' [c. 1380, Eiximenis]: «axí mateix appar per altres vies que la sua intenció fos de prometre de fet aquelles *turpituts* en pròpia forma e no en paraules» (i altres cites dels Ss. xiv i xv en el *DAG.*). Del ll. *tūrpis* per via popular descendí el cast. TORPE 'barroer etc.', mot sempre estrany i intolerable al català; no ho és menys *entorpir*, lleig, inadmissible i superflu castellanisme per *entrebançar*.¹ *Deturpar* [DFA., però el recordo usat pel mateix Fabra, ja c. 1920]; *deturpació*. És ben admissible el superlatiu *turpíssim*: «vulles expelir les desonestes flames, e no t fasses a *turpíssima* esperança serventa», *Fiameta* (ed. gòtica, § 15. 29).

¹ «Aliquando bonus dormitat Homerus»: també alguns bons escriptors han caigut en aquest castellanisme i formes afins: MrnVayreda, *Punya*, 77. Coromines va provar alguna vegada en *La Vida Austera* un adverbí *túrpidament* 'grollerament, en forma desmanoyotada i innoble' (3.ª ed., 170.11, 96.12 = O. C., 689a47). Ni és gens recomanable ni té bon fonament llatí. Val a dir que ni l'un ni l'altre hi tornaren en llurs obres. EValor ha usat alguns cops un mot *torpall* que definia c. 1950 «persona que té torpor mental»; no ho he vist en cap altre escriptor val. (ni d'enlloc més). És segur que això és ben viu en alguna banda? Em guardaria de condemnar-ho (sobretot si ho és), però no crec que sigui digne d'imitació. Notem sobretot que *torpor* (cultisme bastant tècnic) de cap manera no té el sentit del cast. *torpeza*, i és un disbarat usar-lo en aquest sentit.

Tòrquens, alteració de *tòrculs* per influència de *òrguens* *Torrabolets*, *torracuques* *Torrada* *Torrade* *lla*, *-adera*, *-adis*, *-adissa*, *-ador*, *-adora*, V. *torrar* *Torradulla*, V. *torre* *Torradura*, *torraina*, *-ainera*, *torrall*, V. *Torrar* *Torralla*: és *Toralla* i no *Torr*. *Torramilans*, V. *torre* *Torramot*, V. *torre* *Torrandòs* (*torrantó*, *-rrentó*, és malentès del *DAG.* i *AlcM*, per *torrandòs*), V. *terrando*s (*TERRA*)

TORRAR, del ll. TÒRRÈRE id. □ 1.ª doc.: *torrat* com a malnom, Ss. XII i XIII.

Un *Guillemi Torrad* en un doc. ross. de 1168, i *Torrat* com a NP apareix en sis docs. ross. del S. XIII, des de 1214 a 1298 (*InvLC*): devia ser malnom aplicat a homes morenos o molt torrats pel sol; «Àguila --- és *torrada* desús per la calor del sol», *VidesR*, 226r2, n. 16 (trad. *exusta*, 693). «Carn de res grassa, / let e los ous / --- / fan molta sanc / --- / legums fumosos / són, e ventosos, / cuyts o *torrats* / ---», JRoig (*Spill*, 10129).

«Els de la ost --- trobaven forment en les alqueries

dels sarraïns, e *torraven-lo*, e menjaven d'aquel», *Crònica* de Jaume I (ed. Aguiló, 152). En formes personals: «Avellanes --- seques --- són menys fredes; e per ço, noen menys --- e si un poc les *torra* hom, encara noen menys, cor en lo *torrar* guanyen un poc de vertut de costrenyer e de dolçor ---», ArnVilanova-BSarriera, 1306 (*NCL*. II, 152.12); «una *torradora* de *torrar* cast <anyes>», inv. ross. de 1383 (*InvLC*). Parlant de tortures als màrtirs cristians: «fo *torrat* sobre una gravi <I>la» (trad. *assatus*); «eI foc *torrat*», «los fé *torrar*», *VidesR*, 170r1, 191r1, 199v1.

Recollit ja per la tradició lexicogràfica des del segle XVI: Busa-N. (*torrar*, *torrat*); «DE CUYNAR: --- menar --- mesclar --- desglassar --- *torrar*: *torrere* ---; suplimar o socarrar ---; *torrar* avellanes ab cendra calenta: incoquere avellanas cineri calido; trencar les avellanes ---», OPou (*ThPu.*, 225). En alguns parlars extrem-occidentals, com en aragonès i altres parlars castellans la *o* es canviava en *u*. Així ho veiem ja en un doc. val. de 1342: «una verga de argent que serveix a *turrar* neules» (*EstEdMedCorAr.* v, 678); «*tuà-li* favas» a Àlins de Llitera; cast. dial. i ant. *turrar* a Astúries, a Sòria etc. (també en Berceo i en Covarrubias).

Per a aquestes dades i per a l'explicació d'aquesta *u*, no ben aclarida, veg. *DECH* v, 568a39-54; una altra explicació seria que la *u* s'hi va contagiada des d'una forma arcaica **turrir* o *esturrir*, on la terminació -ERE del llatí TÒRRÈRE va passar, segons un tipus normal, a -ir, forma d'infinitiu que és segur que va existir, particularment en el derivat en *es*: en el parlar de l'Alt Aragó anomenaven *estuñidó* el «traste para que se tosasen» les teies (*as tiedas*, Ansó, 1966); i cf. ESTURREAR, *DCEC/DECH*. Una altra explicació fóra encara, que hi vagi haver contagi del duplicat pre-romà **TURRA/torroc* (veg. *TERRA*).

El canvi de conjugació de -ERE en -ARE s'explica, en aquest verb, tal com en *PEIXER*, i com he detallat en *TORCER*: per l'ambigüitat de moltes persones de present (a causa de la peculiar terminació del radical), però combinada amb la dificultat que presentava en ells la formació del participi passat, en caure en desús, en llur paper verbal, les formes irregulars i fortes (*ostus*, *pastus*, *tortus*); en el nostre verb la forma llatina *ROSTUS*, tan diversa del radical del verb, degué ser reemplaçada molt d'hora per la forma heteroclita *torrat*, que ja veiem general en els Ss. XII i XIII; substitució aquí més útil i urgent, perquè l'antic participi *TOST*, quedà afectat a l'acc. figurada 'brusc, ràpid', i a l'ús adverbial 'ràpidament, aviat'; des de *torrat*, allò es propagà a totes les formes verbals, i TÒRRÈRE esdevingué *torrar* (és fantàstic i insostenible suposar un ll. vg. **TORRARE* amb *AlcM*).

Entre les llengües romàniques només el rètic ha conservat el tipus clàssic TÒRRÈRE, en la forma *tòrer*: l'italià i el castellà ho han refet, partint del participi llatí, fent-ne *tostare* (*tostar*), mentre que *torrar* és la forma no sols del català sinó de la llengua d'oc i el gal·lec *torrar*; i el portuguès, i alguns dialectes italians i sards, vacillen entre aquestes dues solucions; a Sardenya, però, el logud. i campid. *turrare* o *atturrare* és